

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÃNG THỊ THẢO

**NHÂN VẬT THÔNG MINH TRONG TRUYỆN
CỔ TÍCH ĐỨC VÀ VIỆT NAM**

CHUYÊN NGÀNH: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: TS. Ôn Thị Mỹ Linh

Thái Nguyên, năm 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn “*Nhân vật thông minh trong truyện cổ tích Đức và Việt Nam*” là công trình nghiên cứu của riêng tôi, những số liệu và kết quả nghiên cứu trong luận văn là hoàn toàn trung thực, chưa hề được sử dụng và công bố ở bất kỳ một công trình nghiên cứu nào khác.

Thái Nguyên, tháng 04 năm 2018

Tác giả luận văn

Lăng Thị Thảo

LỜI CẢM ƠN

Với tình cảm chân thành và lòng biết ơn sâu sắc, em xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới cô giáo - TS. Ôn Thị Mỹ Linh, người đã trực tiếp, tận tình hướng dẫn khoa học, giúp đỡ em hoàn thành luận văn này.

Đặc biệt, em xin trân trọng cảm ơn các thầy, cô giáo trong Ban Giám hiệu, Phòng Đào tạo, Khoa Ngữ Văn trường Đại học Sư phạm - Đại Học Thái Nguyên đã tạo mọi điều kiện để em hoàn thành khóa học và thực hiện tốt luận văn tốt nghiệp.

Cuối cùng em xin gửi lời cảm ơn chân thành tới người thân, bạn bè và các bạn học viên lớp Văn học Việt Nam K24 đã luôn giúp đỡ, động viên, khích lệ tôi trong suốt thời gian qua.

Thái Nguyên, tháng 04, năm 2018

Tác giả luận văn

Lăng Thị Thảo

MỤC LỤC

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU.....	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	5
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
5. Phương pháp nghiên cứu	6
6. Đóng góp của luận văn	6
7. Kết cấu của luận văn.....	6
Chương 1. MỘT SỐ VẤN ĐỀ CHUNG	7
1.1. Truyện cổ tích Đức	7
1.1.1. Bối cảnh thời đại anh em Grimm	7
1.1.2. Văn hóa dân gian Đức	11
1.2. Truyện cổ tích Việt Nam	14
1.2.1. Bối cảnh thời đại Nguyễn Đăng Chi	14
1.2.2. Văn hóa dân gian Việt Nam	17
1.3. Giới thuyết khái niệm <i>Nhân vật thông minh</i>	22
1.3.1. Khái niệm Nhân vật thông minh	22
1.3.2. Cơ sở phân loại	23
Tiểu kết chương 1	26
Chương 2. HỆ THỐNG NHÂN VẬT THÔNG MINH TRONG TRUYỆN CỔ TÍCH ĐỨC VÀ VIỆT NAM.....	27
2.1. Trong mối quan hệ gia đình.....	28

2.1.1. Nhân vật người vợ, người mẹ.....	28
2.1.2. Nhân vật chàng rể.....	32
2.2. Trong mối quan hệ xã hội.....	33
2.2.1. Nhân vật người hầu	33
2.2.2. Nhân vật chàng trai.....	36
2.2.3. Những kiểu nhân vật thông minh chỉ xuất hiện trong truyện cổ tích Việt Nam.....	41
2.2.4. Những kiểu nhân vật thông minh chỉ xuất hiện trong truyện cổ tích Đức	44
Tiểu kết chương 2	54
Chương 3. CÁC PHƯƠNG THỨC BIỂU HIỆN VÀ SỰ PHẢN ÁNH CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA QUA KIỂU NHÂN VẬT THÔNG MINH TRONG TRUYỆN CỔ TÍCH ĐỨC VÀ VIỆT NAM.....	55
3.1. Các phương thức biểu hiện sự thông minh của nhân vật	55
3.1.1. Phương thức đối đáp.....	55
3.1.2. Phương thức giải câu đố	60
3.1.3. Phương thức lập mưu, vượt thử thách.....	63
3.2. Sự phản ánh các giá trị văn hóa qua truyện cổ tích Đức và Việt Nam	67
3.2.1. Sự phản ánh hiện thực	67
3.2.2. Sự phản ánh các quy tắc ứng xử và giá trị đạo đức.....	70
3.2.3. Sự phản ánh ước mơ và khát vọng của con người	79
Tiểu kết chương 3.....	82
KẾT LUẬN.....	83
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	85

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Truyện cổ tích là một bộ phận phong phú và quan trọng trong kho tàng văn học dân gian của mỗi dân tộc, nó là di sản tinh thần vô giá của cha ông để lại. Đằng sau những lời kể giản dị là những cuộc đời, những số phận, những nhân vật và những bài học quý giá. Nó nảy sinh và phát triển trên cơ sở cuộc sống muôn hình muôn vẻ của các dân tộc và là một trong những tấm gương trung thành nhất phản ánh cuộc sống đó. Vậy nên thông qua truyện cổ tích, các nhà nghiên cứu tìm thấy bóng dáng của tính cách con người dân tộc, những phong tục, tập quán và dấu vết của những giá trị văn hóa cổ xưa.

Là một thể loại văn học dân gian, truyện cổ tích vừa có tính chất quốc tế, nhưng đồng thời cũng mang tính dân tộc rất riêng. Theo các nhà nghiên cứu nhận thấy giữa các dân tộc trên thế giới có nhiều truyện cổ tích giống nhau chẳng những về chủ đề mà cả về kết cấu, về tình tiết, kiểu nhân vật... Có thể thấy rằng một số truyện như vậy vốn sản sinh ở một nước nào đó, rồi về sau lại đã di chuyển sang nước khác trong quá trình giao lưu văn hóa giữa các dân tộc. Cũng có thể sự giống nhau đó được tạo nên từ những nét tương đồng về văn hóa.

Nhân vật trong truyện cổ tích rất phong phú, đa dạng, có nhiều kiểu nhân vật khác nhau: nhân vật quan lại, nhân vật người dì ghẻ, nhân vật mồ côi, nhân vật đội lốt, nhân vật phù trợ, nhân vật thông minh... Mỗi kiểu nhân vật lại được khắc họa bởi những yếu tố khác nhau, mang một ý nghĩa tư tưởng hoàn toàn khác nhau. Nhân vật thông minh là một trong những kiểu nhân vật phổ biến trong truyện cổ Đức và cổ tích Việt Nam. Qua nhân vật thông minh, các tác giả dân gian cho thấy quan niệm của mình về vai trò của trí tuệ trong cuộc sống và việc đề cao loại trí tuệ nào cho thấy điểm tương đồng và khác biệt giữa hai nền văn hóa.

1.2. Truyện cổ Đức là một phần của văn học, văn hóa Đức và nó cũng là đối tượng nghiên cứu của các nhà nghiên cứu văn học, văn hóa trên thế giới

trong một thời gian rất dài. Truyện cổ Đức đã in sâu vào tâm hồn trẻ thơ và tâm trí độc giả nhỏ tuổi, lớn tuổi không chỉ ở Đức mà cả độc giả ở các nước trên thế giới trong đó có Việt Nam. Nhiều truyện cổ tích Đức mà hầu hết bất cứ đứa trẻ nào cũng được biết đến gồm có: *Nàng Bạch Tuyết và 7 chú lùn*, *Cô bé Lọ Lem*, *Cô bé chăn ngựa*, *Cô bé quàng khăn đỏ*, *Công chúa ngủ trong rừng...* hay những nhân vật rất thông minh, rất đáng yêu như chú mèo (*Chú mèo đi hia*), bảy chú dê con (*Chó sói và bảy chú dê con*)... Những nhân vật này đã để lại những ấn tượng sâu sắc trong lòng độc giả. Nghiên cứu về truyện cổ Đức trên thế giới đã có lịch sử dày dặn và phong phú.

Truyện cổ Đức đã được dịch ở Việt Nam từ năm 1960 với bản dịch truyện kể *Mấy nhạc sĩ thành Bơ Rem (The Bremen Town Musicians)* từ tiếng Pháp của Huỳnh Lý. Đã gần 60 năm kể từ bản dịch đầu tiên được xuất bản, đã có nhiều bản dịch truyện kể Đức dày dặn, công phu nhưng những công trình nghiên cứu về truyện cổ Đức ở Việt Nam lại vắng bóng.

1.3. Nghiên cứu truyện cổ Việt Nam đã có bề dày với nhiều thành quả quan trọng. Tuy nhiên nghiên cứu so sánh truyện cổ Việt Nam với truyện cổ của quốc gia, dân tộc khác từ góc nhìn thi pháp học và văn hóa học vẫn là một hướng nghiên cứu tiềm năng.

Xuất phát từ những lí do trên, chúng tôi chọn đề tài “Nhân vật thông minh trong truyện cổ tích của Đức và Việt Nam” để nghiên cứu.

2. Lịch sử vấn đề

Tiếp cận truyện cổ tích từ phương pháp nghiên cứu so sánh loại hình đã được đặt ra từ lâu trên thế giới. Theo V.M.Girmunxki thì nghiên cứu so sánh loại hình lịch sử nhằm giải thích sự giống nhau của các hiện tượng có cội nguồn từ những điều kiện giống nhau của sự phát triển lịch sử. Nhiều công trình xuất bản ở Việt Nam đã vận dụng phương pháp so sánh loại hình trong nghiên cứu truyện cổ tích như:

- Nguyễn Bích Hà(1998), *Thạch Sanh và kiểu truyện dũng sĩ trong truyện cổ Việt Nam và Đông Nam Á*, NXB Giáo dục.

- Nguyễn Thị Huệ (1999), *Nhân vật xấu xí mà tài ba trong truyện cổ tích Việt nam*, NXB khoa học xã hội.

Đề cập đến kiểu nhân vật thông minh hay trí xảo trong truyện cổ tích Việt Nam, tác giả Đặng Thị Thu Hà (2008) đã chỉ ra một vài đặc điểm của kiểu nhân vật này trong bài viết *Nhân vật trí xảo trong truyện cổ tích Việt Nam*, đăng trên *Thông báo Văn hóa* (NXB. KHXH, H, tr. 170 – 185). Trong luận văn thạc sĩ hoàn thành năm 2011, tác giả Phạm Thị Thu Huyền đã tìm hiểu *Kiểu truyện nhân vật thông minh trong tiểu loại truyện cổ tích sinh hoạt người Việt*, chỉ ra một vài đặc điểm của nhân vật thông minh, từ đó tìm hiểu kết cấu cốt truyện và vấn đề xây dựng kiểu nhân vật thông minh trong truyện cổ tích sinh hoạt của người Việt.

Nghiên cứu so sánh truyện cổ tích Việt Nam với truyện cổ tích các quốc gia, dân tộc khác cũng được chú ý với các đề tài nghiên cứu khoa học, luận văn, luận án như:

- Park Yeon Kuan (2002), *Nghiên cứu so sánh một số típ kể truyện cổ tích Việt Nam và Hàn Quốc*, Luận án TSKH Ngữ văn.

- Nguyễn Thị Bích Thủy (2011), *So sánh một số kiểu truyện cổ tích của các tộc người sử dụng ngữ hệ Nam đảo ở Việt Nam và Indonesia*, Luận văn thạc sĩ văn học.

Trước bộ sưu tập *Kinder-und Hausmaerchen* của anh em nhà Grimm, truyện cổ tích Đức đã từng được sưu tầm và xuất bản. Tuy nhiên, với tính chất công phu, dày dặn, hệ thống, khoa học, bộ sưu tập của anh em nhà Grimm đã được coi là đại diện của truyện cổ tích Đức. Kể từ mốc thời gian năm 1812, năm bộ sưu tập *Truyện kể trong nhà và cho trẻ nhỏ* được xuất bản lần đầu tiên, truyện cổ Grimm đã thu hút được sự chú ý của nhiều học giả trên thế giới.

Truyện cổ tích Đức đã được nghiên cứu bởi nhiều trường phái và phương pháp trên thế giới: lịch sử- địa lý, tâm lý học, nhân học văn hóa, lịch sử- xã hội, ngôn ngữ và văn học, nữ quyền.

Ở Việt Nam, mặc dù truyện cổ tích Đức được dịch từ những năm 1960 với vai trò của dịch giả Huỳnh Lý (*Máy nhạc sĩ thành Bơ Rem*) và sau đó là Hữu Ngọc (*Nàng Bạch Tuyết và bảy chú lùn*), Lương Văn Hồng (*Truyện cổ Grimm*)...Tuy nhiên, các bài viết nghiên cứu về truyện cổ tích Đức còn ít ỏi. Trong các bản dịch của mình, các dịch giả như Huỳnh Lý, Hữu Ngọc, Lương Hồng đã đưa ra những nhận xét sơ lược về đặc điểm của truyện cổ tích Grimm. Năm 1985, Đặng Thị Hạnh và Lê Hồng Sâm cũng đề cập tới truyện cổ Grimm như là một thành tựu quan trọng của văn học Đức thời kì lãng mạn. Năm 2011, Đào Duy Hiệp đã tìm hiểu về truyện cổ Grimm từ lí thuyết hiện đại trong bài viết “Nghiên cứu truyện cổ Grimm từ lí thuyết hiện đại (trường hợp *Chim Ưng thần*)”, tạp chí *Nghiên cứu văn học*, số 3 năm 2011.

Năm 2014, trong đề tài nghiên cứu khoa học sinh viên, tác giả Dương Ngọc Minh đã tìm hiểu, khái quát quá trình dịch truyện cổ Grimm ở Việt Nam; quá trình tiếp nhận truyện cổ Grimm ở Việt Nam; Từ đó thấy được xu hướng dịch và xu hướng tiếp nhận truyện cổ Grim ở Việt Nam.

Nghiên cứu truyện cổ tích Đức và truyện cổ tích Việt Nam từ góc nhìn so sánh văn hóa từng được đề cập đến trong cuốn sách *Nhân vật nữ trong truyện cổ và các mã giá trị xã hội: phân tích so sánh một số truyện cổ Đức và Việt Nam (Female Characters in Folktales and the Code of Social Values: A Comparative Analysis of German and Vietnamese Tales* (2013), tác giả Ôn Thị Mỹ Linh đã phần nào đề cập tới quá trình dịch thuật, tiếp nhận cũng như ảnh hưởng của truyện cổ Grimm ở Việt Nam; so sánh 10 cặp truyện cổ tích Đức và Việt Nam có sự tương đồng về cốt truyện, từ đó thấy được điểm tương đồng và khác biệt trong sự phản chiếu các giá trị văn hóa.

Trong cuốn *Anh em Grim (Grimm Jacob&Grimm Wilhelm)* (2006), tác giả Lê Nguyên Cẩn đã điếm qua một số bài viết về truyện cổ Grimm. Đây là công trình nghiên cứu nằm trong bộ sách *Tác gia tác phẩm văn học nước ngoài trong nhà trường*, đối tượng độc giả mà nhà nghiên cứu hướng tới có cả học